

NARRATIVE OF COLLECTIVE TRAUMA IN GEORGIAN MEDIA

Copyright © 2023 The Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: February 06, 2023

Published: February 20, 2023

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC18012023-64

Liana Sigua

Sokhumi State University,

PhD student in the Faculty of Humanities,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6344-4935>

E-mail: Likasigua3@gmail.com

Cell: (+995)555 51 82 51

ABSTRACT

The theory of trauma has been one of the current approaches in scientific discourse since the 90s of the 20th century, the foundation for its study was laid in the American humanities and social sciences, which later became the subject of study by researchers in various fields and profiles.

Rising tide of interest towards collective trauma or traumatic memory was conditioned by wars or difficult post-conflict psychological status of people, who had to deal with both trauma-containing memories and struggle against them.

It should be noted, that the paradigms defining collective trauma have been determinative in the Georgian media since the 1990s, which was related to the dissolution of the Soviet Union on the one hand, and the difficult political or social situation caused by the events of April 9, Georgian-Abkhazian and Georgian-Ossetian conflicts and civil war.

Here we also would like to note that the Georgian media has become a source of inspiration for those creators, in the literary narrative of which so-called war literature was formed and acquired different perspectives.

At this stage, the subject of our interest is to comprehend the Georgian media space in the context of theories of traumatic memory, we will focus on the material of the 90s, which presents the narrative of the Georgian-Abkhazian conflict, also on the modern discourse of the Russian-Ukrainian war, which will allow us to study by the method of comparative analysis and determine, how the concepts of collective trauma are reflected in the media space.

Keywords: *Collective trauma, traumatic memory, narrative, Georgian media.*

REFERENCES:

1. Bregadze, L. (2013). Questionnaire - modern Georgian prose. Tbilisi, publishing house «Saunje». (in Georgian)

2. Kvatchantiradze, M. (2009). Traumatic memory, the post-Soviet Georgian narrative, <http://www.nplg.gov.ge> (in Georgian)

3. Mindiashvili, N. Gogilashvili A. (2019), «Hal-

lelujah» collection, ideological-artistic perspectives, Tbilisi, materials of the conference «Georgian-Ossetian relations development perspectives». (in Georgian)

4. <https://www.youtube.com/@TVIMEDI>.

5. Sztompka, Cultural Trauma, pp. (155-195) University of California Res, 2004. (in Georgian)

6. Tsifuria B., Georgian Text in the Post-Soviet Post-modern Context, Tbilisi: Ilia State University, 2016. (in Georgian)

კოლექტიური ტრავმის ნარატივი ქართულ მედიაში

ლიანა სიგუა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-6344-4935>
ელ.ფოსტა:Likasigua3@gmail.com
ტელ:(+995) 555 51 82 51

აბსტრაქტი

ტრავმის თეორია მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან სამეცნიერო დისკურსში ერთ-ერთი აქტუალური მიმართულებაა, რომლის შესწავლასაც ამერიკულ ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში ჩაეყარა საფუძველი, შემდგომ კი სხვადასხვა დარგისა და პროფილის მეკვლევართა შესწავლის ობიექტი გახდა.

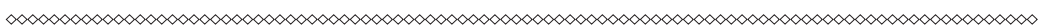
კოლექტიური ტრავმისა თუ ტრავმული მეხსიერების მიმართ გაცხოველებული ინტერესი განაპირობა ომებმა თუ კონფლიქტების შემდგომმა რთულმა ფსიქოლოგიურმა მდგომარეობამ ადამიანებში, რომლებსაც უნევდათ, როგორც ტრავმის შემცველ მოგონებებთან გამკლავება, ასევე მათ წინააღმდეგ ბრძოლა.

აღსანიშნავია, რომ ქართულ მედიასივრცეში სწორედ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან აქტიურდება კოლექტიური ტრავმის განმსაზღვრელი პარადიგმები, რაც დაკავშირებული იყო ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირის რღვევასთან, ხოლო მეორე მხრივ, იმ რთულ პოლიტიკურ თუ სოციალურ ვითარებასთან, რაც გამოიწვია 9 აპრილის მოვლენებმა, ქართულ-აფხაზურმა, ქართულ-ოსურმა კონფლიქტებმა და სამოქალაქო ომმა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ სწორედ ქართული მედია გახდა ინსპირაციის წყარო იმ შემოქმედთათვის, რომელთა ლიტერატურულ ნარატივში ჩამოყალიბდა და განსხვავებული რაკურსები შეიძინა ე. წ. ომის ლიტერატურამ.

ამ ეტაპზე ჩვენი ინტერესის საგანია ტრავმული მეხსიერების თეორიების კონტექსტში გავიაზროთ ქართული მედიასივრცე, ყურადღებას გავამახვილებთ 90-იანი წლების იმ მასალაზე, რომელშიც წარმოჩენილია ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის ნარატივის, ომის თანამედროვე დისკურსზე, რაც საშუალებას მოგვცემს შედარებითი ანალიზის მეთოდით ვიკვლიოთ და განვსაზღვროთ, თუ როგორ ისახება მედიასივრცეში კოლექტიური ტრავმის კონცეპტები.

საკვანძო სიტყვები: კოლექტიური ტრავმა, ტრავმული მეხსიერება, ნარატივი, ქართული მედია.

ტრავმის ფენომენი მეცნიერების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენელთა ინტერესის საგანია. ეს საზოგადოების ან მისი ნაწილის მტკივნეული გამოცდილება ინვეს იდენტობის კრიზისს. ტრავმა ქმნის სტრესულ გამოცდილებას, რომელმაც შესაძლოა, ახალი ღირებულებები წარმოშვას. საკითხის კვლევის მნიშვნელობა განპირობებულია იმ ეფექტით, რომელსაც კოლექტიური ტრავმა საზოგადოებაზე ახდენს. საზოგადოებისთვის უმთავრესი ხდება, ტრავმის შემდგომი სტრესული გამოცდილების დაძლევა და მასზე პასუხი. სტრესი დაძლევადა და მსხვერპლს შეუძლია სრულფასოვანი ცხოვრების გაგრძელება. რასაკვირველია, ეს ურთულესი პროცესია, თუმცა შესაძლებელი, თუ გვეცოდინება ამ ფენომენის ბუნება და მისი მახასიათებლები. კოლექტიური ტრავმის გაანალიზება და დაძლევა საზოგადოების განვითარებისა და თვითშესწავლის

მთავარი წინაპირობაა. წარმოადგენს კოლექტიური ტრავმის თეორია, რომლის თანახმადაც, დროში შეზღუდულმა, შოკისმომგვრელმა მოვლენამ, შესაძლოა განმსაზღვრელი ეფექტი იქონიოს საზოგადოების ცხოვრების მრავალ მხარეზე. ეს ეხება საზოგადოების ყველა წევრს და არღვევს ჩვეულ რიტმს, იგი ინვეს დეპრესიასა და მელანქოლიას. ტრავმირებული საზოგადოება ცდილობს, დაძლიოს პოსტტრავმული სტრესი მრავალი სხვადასხვა ხერხით. ტრავმა ილექება მეხსიერების არხებში, ინახება და სიმბოლიზდება საზოგადოების მიერ.

მეოცე საუკუნე „ტრავმების საუკუნედ“ იწოდება. კულტურული ტრავმა თავს იჩენს მაშინ, როდესაც რამე საშინელი მოვლენა წარუშლელ კვალს ტოვებს კოლექტივის წევრების ჯგუფურ ცნობიერებაზე, სამუდამოდ ასვამს დაღს მეხსიერებასა და ფუნდამენტურად ცვლის მათ მომავალ იდენტობას.

ტრავმის თეორია მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან სამეცნიერო დისკურსში ერთ-ერთი აქტუალური მიმართულებაა, რომლის შესწავლასაც ამერიკულ ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში ჩაეყარა საფუძველი, შემდგომ კი სხვადასხვა დარგისა და პროფილის მკვლევართა შესწავლის ობიექტი გახდა.

კოლექტიური ტრავმისა თუ ტრავმული მეხსიერების მიმართ გაცხოველებული ინტერესი განაპირობა ომებმა თუ კონფლიქტების შემდგომმა რთულმა ფსიქოლოგიურმა მდგომარეობამ ადამიანებში, რომლებსაც უწევდათ, როგორც ტრავმის შემცველ მოგონებებთან გამკლავება, ასევე მათ წინააღმდეგ ბრძოლა.

აღსანიშნავია, რომ ქართულ მედიასივრცეში სწორედ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან აქტიურდება კოლექტიური ტრავმის განმსაზღვრელი პარადიგმები, რაც დაკავშირებული იყო ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირის რღვევასთან, ხოლო მეორე მხრივ, იმ რთულ პოლიტიკურ თუ სოციალურ ვითარებასთან, რაც გამოიწვია 9 აპრილის მოვლენებმა, ქართულ-აფხაზურმა, ქართულ-ოსურმა კონფლიქტებმა და სამოქალაქო ომმა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ სწორედ ქართული მედია გახდა ინსპირაციის წყარო იმ შემოქმედთათვის, რომელთა ლიტერატურულ ნარატივში ჩამოყალიბდა და განსხვავებული რაკურსები შეიძინა ე. წ. ომის ლიტერატურამ.

ამ ეტაპზე ჩვენი ინტერესის საგანია ტრავმული მეხსიერების თეორიების კონტექსტში გავიაზროთ ქართული მედიასივრცე, ყურადღებას გავამახვილებთ 90-იანი წლების იმ მასალაზე, რომელშიც წარმოჩენილია ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის ნარატივი, ასევე, რუსულ-უკრაინული ომის თანამედროვე დისკურსზე, რაც საშუალებას მოგვცემს შედარებითი ანალიზის მეთოდით ვიკვლიოთ და განვსაზღვროთ, თუ როგორ ისახება მედიასივრცეში კოლექტიური ტრავმის საინფორმაციო ომი „ფეიკ ნიუსები“, დეზინფორმაცია, ეს ის ტერმინებია, რომელიც ჩვენი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა. ექსპერტები და ანალიტიკოსები აქტიურად მუშაობენ, საინფორმაციო ომის გამოწვევებთან გასამკლავებლად, მაგრამ მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ არამარტო დღევანდელი გარემოებები, არამედ წარსული. ჯორჯ სანტაიანა ბრძანებს: „ისინი ვისაც არ ახსოვს წარსული, განწირული არიან მისი გამეორებისთვის“ ზუსტად ამიტომ, მნიშვნელოვანია შევისწავლოთ საინფორმაციო ომის როგორც წარსული, ასევე აწმყო.

კვლევის მიზანია; დაკვირვება საქართველოს სეპარატისტული რეგიონის ირგვლივ განვითარე-

ბულ მოვლენებზე. 1993წელი 27 სექტემბერ-ოქტომბერი, ეს პერიოდი საგანგებოდ შეირჩა, რადგან ეს ეხება აფხაზეთის ტერიტორიაზე განვითარებულ მოვლენებს.

საინფორმაციო ეპოქაში, ტელევიზია და სოციალური მედია 24 საათიან საინფორმაციო გარემოს ქმნიან. სადაც ადამიანისთვის იმაზე მეტი ინფორმაცია არის ხელმისაწვდომი, ვიდრე ოდესმე. დღეს ყველას მიუწვდება ხელი ინტერნეტთან და თითოეული ჩვენგანი განურჩევლად განათლებისა, სტატუსისა, ჩართულია ამ საინფორმაციო გარემოში.

საგანგებოდ შეირჩა საზოგადოებრივი მაუწყებლის პირველი არხი, მეორე არხი, ტაბულა.

ბეჭდითი მედიიდან დაკვირვება განხორციელდა „ასავალ-დასავალი“, „ქრონიკა“, „კვირის პალიტრა.“

ომზე ისტორიები მხოლოდ მოსასმენად არის ამალღებული, განსაცდელად და მოსაყოლად - არა. ძნელია ისაუბრო იმაზე, რასაც სიამოვნებით დაივინწყებდი და ალბათ, კიდე უფრო ძნელია დამარცხების განცდის ხელახლა „გადაყლაპვა“.

საინტერესოა, როგორ იბრძოდა მასმედია, პირველი არხის გადაცემა „საზოგადოებრივი მაუწყებელი“ მთელი შემოქმედი ჯგუფი ომგამოვლილია, ისინი რიგითი ჯარისკაცები იყვნენ. რასაც შეენირა ბევრი ჟურნალისტის სიცოცხლე, რადგან ომი არ ინდობს არავის. (დათო ბოლქვაძე, პაატა ქიტუაშვილი, გოგა პოპიაშვილი.) ისინი იდგნენ იქ და ასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობას და არ ტოვებდნენ გაყიდულ სოხუმს.

ერთთვისანი დაკვირვების შედეგად გამოიკვეთა, რომ ტელევიზიები თავიანთ მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ კონფლიქტური რეგიონებისა და მათ ირგვლივ განვითარებული მოვლენების გაშუქებას.

პირველ არხს აფხაზეთის თემასთან დაკავშირებით აქვს (14) სიუჟეტი, ახალი ამბები, (6) მოამბე (11) თუ დავაკვირდებით ყველაზე მეტად პირველი არხი ამუქებს მოვლენებს.

„პირველი არხი“ 1993 წელი 27 სექტემბერი. ყველაზე მძიმე დღე სოხუმელებისთვის „ბოევიკების“ მესვეობით, აფხაზი სეპარატისტების მიერ აღებულ იქნა ქ. სოხუმი.

1993წ-27 სექტემბერ-ოქტომბერი დაიწყო წარმოდგენილი სისასტიკე.

. ქართველი მოსახლეობის მასობრივი ხოცვა-ჟლეტა

. 350- ათასზე მეტი ადამიანი საკუთარ სამშობლოში დევნილად იქცა.

დაიწყო ქართული მოსახლეობის ეთნიკური წმენდა, რაც დადასტურებულია ეუთო-ს 1994წ, ბუ-

დაპეტიის, 1996 წლის აპრილისა და 1999 წლის სექტემბრის სამიტების რეზოლუციებში.

მე-2 არხი - საზოგადოებრივი მაუწყებლობა (1993 წ. 27 სექტემბერი) ამ კონფლიქტს განიხილა და დადგინდა როგორც რუსეთ-საქართველოს ომს. აფხაზი სეპარატისტების მხარეს ასევე იბრძოდნენ ადგილობრივი სომხები, კაზაკები. საზოგადოებრივი მაუწყებელი მეორე არხი ეთერში იყო ყოველდღე (10:00, 12:00, 15:00, 18:00, 21:00)

დაკვირვების ფარგლებში გამოვლინდა, კონფლიქტის გაშუქების კუთხით ყველაზე ობიექტური იყო საზოგადოებრივი მაუწყებლობა. „პირველი არხის“ მიერ განხილულია 11 სტატია, სადაც არ არის სიღმისეული ანალიზი ძირითადად ინტერვიუების ფორმითაა დაბეჭდილი, რომელიც ეხება კონფლიქტის განვლილ ქრონიკებს და არარსებულ მდგომარეობას ან მოგვარების გზებს. ყველაზე ობიექტურად მოვლენებს აშუქებს „კვირის პალიტრა“ სულ 4 პუბლიკაცია მიუძღვნა კონფლიქტის გამომწვევ მიზეზებს.

„ქრონიკის“ (9 საათიანი გამოშვება) რეპორტაჟი ეძღვნება 90-იან წლებში აფხაზეთის ომის ამბებს, რომლებსაც ყოფილი მხედრიონელი დოდო გუგუშაშვილი საქართველოს პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიასა და მისი მომხრეების საწინააღმდეგო კონტექსტში ყვება. განსაკუთრებულად მძაფრია მისი სიტყვები სტატიის დასასრულს, სადაც რესპოდენტი ამბობს, რომ სეპარატისტები და „ბოევიკები“ ჩრდილოეთ კავკასიიდან „საქართველოსთვის ნასროლი ტყვიით მკერდშენგრეულ ბიჭებს ჰალსტუხებად უკეთებდნენ საკუთარ ენას, მკერდს აგლეჯდნენ ქალებსა და ორსულებს მუცლებს უფატრავდნენ... ჩექმის ქუსლით სრესდნენ ჩვილებს“. უდავოა, რომ ასეთი ლექსიკა შეიარაღებული კონფლიქტის მოგონებებს უარყოფით კონტექსტში ამძაფრებს და მას მხოლოდ კონტრპროდუქტიული ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს. ასეთი უმძიმესი იყო სოხუმელი ხალხის ცხოვრება, რომლებმაც ყველაფერი დაკარგეს, მატერიალური დანაკარგი ეს არაფერი იყო, იმ შეურაცხყოფასთან, რასაც სეპარატისტები სჩადიდნენ: ანადგურებდნენ ყველაფერს, კლავდნენ მშვიდობიან მოსახლეობას. „იყიდება ქართული ხორცი“ - ასეთი წარწერებით ამახინჯებდნენ გვამებს. განა შეიძლება ეს ტრამვა არ გაგყვეს მთელი ცხოვრების მანძილზე, სვანეთის გზა ბევრი დევნილისთვის გოლგოთის გზის ფასად იქცა. სანამ ქართველებს გვიყვარს სამშობლო და ხალხთა თავისუფლება, რუსეთის იმპერიის იდეოლოგია ვერ გაიმარჯვებს.

იმისათვის, რომ კარგად გავიაზროთ საინფორმაციო ომი, საჭიროა ვიცოდეთ მისი ელემენტები:

პირველი უნდა ვიცოდეთ მიზნები, ვინ იყო საინფორმაციო ომის ძირითადი სამიზნე? როგორი ნარატივის გავრცელებას ცდილობდა მათ წინააღმდეგ? რა იყო ის ზოგადი მიზეზები, რის მიღწევასაც საინფორმაციო ომით ცდილობდნენ. საინფორმაციო ომისათვის საჭიროა არხები (საზოგადოებრივი მაუწყებელი მე-2 არხი, მოამბე.)

პირველი არხი (რეპორტაჟი მოამბეა და გურამ როგავამ 21:10)14 აგვისტოს სოხუმის მთავარმა ვლადიმერ არძიმაშამ საყოველთაო მობილიზება გამოაცხადა. დადგით აფხაზეთის გვერდით. სოხუმი პანიკამ მოიცვა 16 აგვისტოს, ქართველთა შენაერთებმა ქალაქში შესვლა დაიწყეს. სეპარატისტების ხემძღვანელები გუდაუთაში გაიქცა. მაგრამ რუსეთი მათ ახალისებდა, ამარაგებდა იარაღითა და ცოცხალი ძალით. აფხაზეთში ჩადიდნენ დაქირავებული მეომრები. ესენი იყვნენ კაზაკები, სომხები. ქართველების ავიაციის დაბომბა დაიწყო. ქართული შენაერთი არ იხვედა უკან. მაგრამ რუსეთმა დილის ხუთ საათზე 600 კაციანი დესანტი გადმოსხა. აფხაზები გააქტიურდნენ, რუსეთის დახმარებით იბომბებოდა სოხუმი. 27 ივლისს სოჭში მორიგი ხეშეკრულება გაფორმდა და ეს მოჩვენებითი სიმშვიდე ომზე უარესი აღმოჩნდა.

პირველი არხი (15:13 წთ) სიუჟეტი მოამბეა (ანა ნადიამ) ბაბუშერაში აფეთქდა თვითფრინავი. თბილისიდან საომრად წასული ხუთი მეგობარი, მათგან დაიღუპა ოთხი (ვალიკო ივანიშვილი, ირაკლი ქადეიშვილი, ზურაბ ოქრუაშვილი, მერაბ კასრაძე) სასწაულად გადარჩა მეხუთე მეგობარი გიორგი სტურუა.

საინფორმაციო ომს დღეს პოპულარობა მოუტანა ინტერნეტმა ინფორმაციის მინოდება არ არის რთული. ის რაც ხდებოდა 1992-1993 წლებში იყო ინფორმაციულობის სიმცირე, თავად ჩვენ ხალხთან გვინევდა ახსნა-განმარტება თუ რატომ მოხდა ომი, რატომ ვიქეციტ „დევნილებად“ ჩვენს ქვეყანაში.

საინფორმაციო ომი ეს არ არის ერთჯერადი მოვლენა. ის ჩვენი ცხოვრების ყოველდღიურობაა. შეუძლებელია წინასწარ განსაზღვროთ მონააღმდეგე რატოცა, მიდგომებსა და საინფორმაციო არხებს გამოიყენებს იმისთვის, რომ ჩვენზე და ჩვენს გარშემომყოფებზე გავლენა იქონიოს. ავტორიტარული რეჟიმი მუდმივად ცდილობს ინფორმაციის ცენზურას, თუმცა, თანამედროვე ქვეყანაში ინფორმაციის გავრცელება გარდაუვალია. თანამედროვე საინფორმაციო გარემოში ცხოვრება, სანდო ინფორმაციის მოძიება და გადამოწმება აუცილებლად უნდა გახდეს თითოეული მოქალაქის ცოდნის არსენალის ნაწილი.

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

კოლექტიური ტრავმა ფსიქოლოგიური პრობლემაა და მას ხალხის გარკვეული ნაწილი განიცდის. ტრავმის ეს ტიპი შესაძლოა, შეეხოს ადამიანთა ნებისმიერ ჯგუფს. ძირითადად, ტრავმა უყალიბდება ტრაგიკული მოვლენების თვითმხილველებსა და უშუალოდ მონაწილეებს. 21-ე საუკუნე, მსგავსად მე-20 საუკუნისა, ტრავმების საუკუნედ იქცა ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია 2021 წლის 24 თებერვალი, ტრაგიკული თარიღი რუსეთ-უკრაინის ომის დასაწყისისა. ტრავმული მეხსიერების მიმართ ინტერესი განაპირობა ომებისა და კონფლიქტების ფსიქოლოგიურმა შედეგებმა, რაც გულისხმობს ტრავმის შემცველი მოვლენების გააზრებასა და ასევე მათ წინააღმდეგ ბრძოლას.

ცნობილი ამერიკელი მკვლევარი, ჯეფრი ალექსანდერი, თავის კონცეფციაში აღნიშნავს, რომ „კულტურული ტრავმა წარმოიშობა მას შემდეგ, როდესაც საზოგადოების წევრები იაზრებენ, რომ იძულებით გადაიტანეს საშინელი მოვლენები, რომელთა მეხსიერებაში ჩაბეჭდვამ საზოგადოებას დაძვინჯა ფესვიანად შეცვალა მათი ცხოვრება“. [Alexander, 2004:79].

პიეტრ შტომპკას თვალსაზრისით ტერმინი „ტრავმა“ სოციალურ სფეროს უკავშირდება, რომელსაც გააჩნია დესტრუქციული ზემოქმედების ძალა სოციალურ სხეულზე.“ [ШТОМПКА, 2001;7].

როგორ მოქმედებს ომი ადამიანების ცხოვრებაზე? ეს კითხვა დიდი ხანია აწუხებს საზოგადოებას. 21-ე საუკუნეში თითქმის არ არის ოჯახი, რომელსაც ომი არ შეეხო.

ტელევიზია წარმოადგენს ფართო მასებზე ზემოქმედების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სეგმენტს. კვლევებიდან კარგად ჩანს, თუ როგორ იზრდება ხალხის მასების დამოკიდებულება საინფორმაციო საშუალებებზე. მიუხედავად იმისა, მთელი სამყარო ჩართო ომის მსვლელობაში. კოლექტიური ტრავმის თეორიის თანახმად კი დროში შეზღუდულმა მოვლენამ განმსაზღვრელი ეფექტი იქონიოს საზოგადოების ცხოვრების მრავალ მხარეზე. ომის თემა შეეხო საზოგადოების ყველა წევრს და დაარღვია ჩვეული რიტმი. ეს აისახა ქრონიკის ეთერების დინამიკაში. საეთერო დროის ერთი მესამედი დათმობილია ომის თემატიკაზე. რასაკვირველის, ეს გამომდინარეობს საზოგადოების დიდი ინტერესიდან.

ტრავმა ბუნებრივად განვითარებული მოვლენების შედეგია, რომელიც ამსხვრევს ინდივიდუალური თუ კოლექტიური ავტორების კეთილდღეობის განცდას. დამანგრეველი ენერგია „ტრავმა“-მომდინარეობს უშუალოდ მოვლენებიდან. ამგვარ დამანგრეველ მოვლენებზე რეაქცია-„ტრავმის განცდა“-დაუ-

ყოვნებელია და არარეფლექტირებული. ამ თეორიის შესაბამისად, ტრავმული გამოცდილება თავს იჩენს მაშინ, როდესაც ტრავმული მოვლენები უშუალოდ ურთიერთქმედებაშია ადამიანურ ბუნებასთან. ადამიანები საჭიროებენ უსაფრთხოებას, წესრიგს და სიყვარულს. იმ შემთხვევაში თუ მათ რაიმე მოვლენა საფრთხეს უქმნის, არ არის გასაკვირი, რომ ადამიანები ტრავმირებულიები დარჩნენ.

გასაანალიზებელი ტექსტის მოკლე მიმოხილვა. „ტრავმის პროცესი შესაძლოა როგორც განხეთქილება მოვლენასა და რეპრეზენტაციას შორის. საზოგადოება გადაწყვეტილებებს არ ღებულობს, მას უფრო მოქმედი აგენტები იღებენ [Szhtomka 1991, 1993, Alexander 1987, Alexander Giesen, Smelser 1987, Munch].

დროში შეზღუდულმა, შოკისმომგვრელმა მოვლენამ, შესაძლოა, განმსაზღვრელი ეფექტი იქონიოს საზოგადოების ცხოვრების მრავალ მხარეზე. კოლექტიური ტრავმა საზოგადოების ყველა წევრს ეხება და ცხოვრების ჩვეულ რიტმს არღვევს, ინვესსსტრესს, მელანქოლიას, დეპრესიას, ტრავმირებული საზოგადოება პოსტტრავმული სტრესის დაძლევის სხვადასხვა გზით ცდილობს. წმინდა მეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესოა ტრავმული გამოცდილების დაძლევის ხერხების დადგენას.

კოლექტიური ტრავმის საკითხი ძალიან აქტუალურია თანამედროვე მეცნიერებაში. მას საინტერესო კვლევები მიუძღვნეს ჯერფი ალექსანდერი, დომინიკ ლაკაპრამ, პიეტრ შტომპკამ და სხვებმა. თითოეული მათგანი აღნიშნულ საკითხს სხვადასხვა კუთხით იკვლევს ალექსანდრე. მისთვის მეტად საინტერესოა კოლექტიური ტრავმის კონკრეტული გამოხატულება, კერძოდ, ომები, ხოლო ლაკაპრისთვის მნიშვნელოვანია თავად კოლექტიური ტრავმის ბუნების კვლევა.

ფსიქოანალიზის ფუძემდებელ ზიგმუნდ ფროიდს ეკუთვნის რამდენიმე საინტერესო დებულება კოლექტიურ ტრავმასთან დაკავშირებით. მის თეორიაზე დაყრდნობით შესაძლებელი გახდა პოსტ-ტრავმული სტრესის მაჩვენებელი ნარატივების გამოყოფა და მათი დაჯგუფება.

ზიგმუნდ ფროიდმა ტრავმის კვლევა ინდივიდუალური დონიდან დაიწყო. მისი აზრით, ტრავმაზე პასუხის გაცემა ყველა ინდივიდს ძალუძს, თუმცა ტრავმული მოვლენა ინვესს ემოციების გადაჭარბებულად გამოხატვას. თავდაპირველად ინდივიდი ტრავმის საწინააღმდეგოდ ფსიქოლოგიურ ფარს აღმართავს. ამ დროს იგი ყურადღებას სხვა რამეზე მიმართავს. ამ პროცესში ყალიბდება პათოლოგიური დაცვის ინსტიქტი. ეს შეიძლება გადაიზარდოს

დეპრესიაში. თუ ინდივიდი გადანყვეტს ემოციის ჩანაშობას, ის განწირულია ტრავმასთან დასაბრუნებლად. ფროიდი აღნიშნავს, რომ ტრავმული მოვლენა სამუდამოდ ილექება და ემოციური რეფლექსების დათრგუნვით ადამიანი მუდმივად უბრუნდება მომხდარ მოვლენას. მეხსიერება ტრავმულ მოვლენას გონებაში მუდამ იბეჭდავს და ჩნდება შიში და სხვადასხვა ტიპის ფობია.

ჯეფრი ალექსენდერი ნაშრომში "Cultural trauma and collective identity" [London 2004]. განსაზღვრავს ტრავმისადმი მიძღვნილ ნარატივების მახასიათებლებს. ასევე კოლექტიურ იდენტობის ჩამოყალიბებაზე შესწავლილია პიოტრ შტომპკას მიერ ნაშრომში „Society in action; The theory of social becoming“. [Chicago 1991].

რა მახასიათებლები აქვს ტრავმას? პოლონელმა მეცნიერმა პიოტრ შტომპკამ გამოყო 4 ძირითადი კრიტერიუმი, რომლითაც მოვლენის კოლექტიურ ტრავმად კლასიფიცირება ხდება [Sztompka 2004:158].

1. ტრავმული მოვლენა დროში შეზღუდულია, ის მოულოდნელად და სწრაფად ხდება.

2. ტრავმა მრავალი ადამიანის ცხოვრებას ეხება და ბევრ ადამიანზე ტოვებს კვალს. ტრავმული მოვლენა ყველასთვის გასაგებია: მაგალითად, რომი მთელ საზოგადოებას ეხება და ის ყველასთვის გასაგები მოვლენაა.

3. ტრავმულ მოვლენას ახლავს რადიკალური, ღრმა და ფუნდამენტური ცვლილებები. ისინი საზოგადოების ყველა ფენას მოიცავს ძირითადად, დეზორიენტაციისა და ღირებულებათა აღრევის სახით ვლინდება.

4. ტრავმული მოვლენა ქმნის შოკურ განწყობას; ის მოულოდნელი, წარმოუდგენელი და დაუჯერებელია.

ტრავმული მოვლენა, როგორც წესი, მოულოდნელი და არასასიამოვნოა. მისი მონანილებები თავს მსხვერპლად მიიჩნევენ. ტრავმული მეხსიერება უკავშირდება ინდივიდის პასუხს ტრავმაზე [Hunt 2010;7]. აგრესიას ტრავმისა და ტრავმირებულთა ლალატი ინვევს, რაც ცხოვრების ჩვეულებრივ გაგრძელებას გულისხმობს. არსებობს ასევე გამარჯვების ტრავმაც: ცვლილებებს უკეთესისკენ, შესაძლოა მოჰყვეს არასასურველი შედეგი. პიოტრ შტომპკა თავის ნაშრომში „trauma of social change; a case of post-communist societies“ ამტკიცებს, რომ როდესაც საზოგადოება აცნობიერებს, რომ რაც კარგია ერთისთვის, შესაძლოა აღმოჩნდეს ცუდი სხვისთვის. თავს იჩენს „გამარჯვების ტრავმა“. ამის ნათელი მაგალითია საბჭოთა კავშირის დაშლა.

კოლექტიურ ტრავმას სხვაგვარად მასობრივ ტრავმადაც მოიხსენიებენ. 1980 წლიდან, როცა პოსტ-ტრავმული სტრესი ფსიქიკურ დაავადებათა კლასიფიკაციაში შევიდა, ტრავმულ მოვლენებად დასახელდა ომი, კატასტროფა ან რაიმე სტიქიური უბედურება. ტრავმული მოვლენა არაორდინალური და ადამიანთა ყოფისთვის არადამახასიათებელია [Lacapra 2001:9]. იგი რადიკალური და შოკისმომგვრელია.

მკვლევართა ნაწილი ხაზს უსვამს ერთ საინტერესო გარემოებას. მათი აზრით, კოლექტიურ ტრავმაზე პასუხი არაერთგვაროვანია აღმოსავლურსა და დასავლურ კულტურებში. მაგალითად, რიჩარდ ლებოუს აზრით, აღმოსავლური და დასავლური კულტურები, სხვა მახასიათებლებთან ერთად, ტრავმაზე პასუხითაც განსხვავდებიან. აღმოსავლური კულტურები ცდილობენ ფორმალურად შემოსაზღვრონ „ბნელი წლები“ ან წარმოაჩინონ ისინი გააზრებული ნაციონალური ისტორიისთვის ანომალურ მოვლენებად.

თანამედროვე ლიტერატურაში ტრავმულ და პოსტტრავმულ მოვლენებზე წერა მნიშვნელოვან ნაკადს ქმნის. ტრავმა ნარატივებში საკრალიზდება და ერთგვარ მითოლოგიურ იერს იძენს. ბამბერგისა და მაკაბის [Michael Bamberg, Allyssa McCabe]. მიხედვით ნარატივისადმი დამოკიდებულებაც ძალიან მნიშვნელოვანია. ადამიანები ქმნიან გარემოსა და სივრცეს, ამჟღავნებენ ავტორთა იდენტობასა და ქმედებათა ფარდობითობას სცენათა მიხედვით. ნარატივებში ინდივიდი საკუთარი თავის ლოკალიზებას ახდენს სცენათა და ქმედებათა მიხედვით. [Bamberg 1998:3-5]

XX საუკუნეში, თავდაპირველად დასავლურ საზოგადოებაში, ხოლო შემდეგ უკვე მთელ მსოფლიოში ხალხი მუდმივად საუბრობდა, რომ ისინი ტრავმირებულნი იყვნენ რომელიმე მოვლენით ძალადობის ან დაშინების აქტით. ხალხი მუდმივად საუბრობს ტრავმაზე მაშინ, როდესაც აღწერენ არა მხოლოდ პირად, არამედ იმ საზოგადოების მიერ განცდილ მოვლენას რომელსაც ისინი მიეკუთვნებიან.

კულტურული ტრავმა თავს იჩენს მაშინ, როდესაც რაიმე საშინელი მოვლენა წარუშლელ კვალს ტოვებს კოლექტივის წევრების ჯგუფურ ცნობიერებებზე. ასვამს მეცნიერებას დალს და ფუნდამენტურად ცვლის მათ მომავალ იდენტობას. ტრავმა ბუნებრივად განვითარებული მოვლენების შედეგია, რომელიც ამსხვრევს კეთილდღეობის განცდას. დამანგრეველი ენერგია-„ტრავმა“-მომდინარეობს უშუალოდ მოვლენებიდან. ტრავმული გამოცდილება თავს იჩენს მაშინ, როდესაც ტრავმული

მოვლენები უშუალოდ ურთიერთქმედებაშია ადამიანურ ბუნებასთან. ადამიანები საჭიროებენ უსაფრთხოებას, წესრიგსა და სიყვარულს. იმ შემთხვევაში, თუ მათ რაიმე მოვლენა საფრთხეს უქმნის, არ არის გასაკვირი, რომ ადამიანები ტრავმირებულიები დარჩნენ.

არსებობს ტრავმის თეორიის ორი ძირითადი ნაირსახეობა: „განათლების ფილოსოფია“ და „ფსიქოანალიზი“. განათლების ფილოსოფიის განმარტებით ტრავმა არის ინდივიდისა და თუ საზოგადოების რაციონალური

რეაქცია მკვეთრ ცვლილებებზე. ტრავმის წარმომშობი ობიექტები თუ მოვლენები მკაფიოდ აღიქმება ავტორიების მიერ.

ტრავმის ასეთი დამკვიდრება ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მისი განსხვავებული კუთხით განხილვს, რაც ასე მნიშვნელოვანია თავდაპირველი ინტუიციური შემეცნებისთვის, გარკვეულ სირთულეს წარმოადგენს, რომლის დაძლევა აუცილებელია. ტრავმის კვლევითი კუთხით განხილვას აქამდე ხშირად ხელს უშლიდა ტრავმის საყოველთაოდ დამკვიდრებული განმარტება. ეს განმარტება წარმოადგენს ტრავმის პოპულარულ თეორიას:

ტრავმის პოპულარული თეორიის მიხედვით, იგი ბუნებრივად განვითარებული მოვლენების შედეგია, რომელიც ამსხვილებს ინდივიდუალური თუ კოლექტიური ავტორების კეთილდღეობის განცდას.

დამანგრეველი ენერგია-ტრავმა-მომდინარეობს მოვლენებიდან. რეაქცია დამანგრეველ მოვლენებზე „ტრავმის განცდა“-დაუყოვნებელი და არარეფლექტირებულია. ამ პოპულარული თეორიის შესაბამისად, ტრავმული გამოცდილება თავს იჩენს მაშინ, როდესაც ტრავმული მოვლენები უფრო ურთიერთქმედებაშია ადამიანურ ბუნებასთან.

ცვლილება სოციალური ცხოვრების უნივერსალური და ყველაზე გავრცელებული ისტორია. არ არსებობს საზოგადოება ცვლილების გარეშე. სოციოლოგიის კლასიკურ ეპოქაში მე-19 საუკუნეში სოციალური ცვლილებები პროგრესად განილებოდა. ის საზოგადოების მდგომარეობის გამოსწორებასთან გაუმჯობესებასთან კეთილდღეობასთან ასოცირდებოდა და მუდმივად დადებით მოვლენად მიაჩნდათ. თუმცა უკვე მე-19 საუკუნეშივე გაჩნდა პირველი ეჭვები რომლებიც მე-20 საუკუნეში უფრო მეტად გამყარდა. ცვლილების პროგრესულად განხილვა ნელ-ნელა ჩანაცვლა შეხედულებამ ცვლილებაზე როგორც კრიზისზე. მრავალი ავტორი აღნიშნავს რომ მნიშვნელოვანმა სოციალურმა ცვლილებამ რომელიც გარკვეულწილად პროგრესული და განვითარების მომტანია

შესაძლოა მძიმე შედეგები გამოიწვიოს. დაკვირვებები ცხადყოფს, რომ პროგრესული პროცესი არ მიმდინარეობს რბილად და სწორაზოვნად არამედ მეტაფორულად, რომ ვთქვათ, ის მოითხოვს „სისხლს ოფლს და ცრემლებს. ამასთან პროგრესი არ აღწევს სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროში და მას შეიძლება მრავალი გვერდითი ეფექტი ჰქონდეს. ამიტომ როგორც ფერდინანდ ტონისი აღნიშნავდა წინ იწევს ისეთი თემები როგორცაა დაკარგული თაობა დაქსაქსული საზოგადოება ან ემილ დიურკ ჰაიმისეულიანომია თუ მორალური ქაოსი. [Cultural trauma and collective identity. University of California Press, 2004].

ეს ყოველივე ცხადყოფს რომ პროგრესი არ შეიძლება საზოგადოების ყველაწევრისთვის ცალსახად დადებითად განვიხილოთ: ის რაც კარგია ერთი ნაწილისთვის შესაძლოა, ცუდი იყოს სხვებისთვის. შესაბამისად დაისმის კითხვა: „პროგრესი ვისთვის?“ ან ვინ იხდის პროგრესის საფასურს?; ველაზე პარადოქსულია ფაქტი რომ ის ცვლილებებიც კი რომლებიც ნამდვილად კეთილდღეობის მომტანია და რომელზეც ხალხი ოცნებობდა რომლისთვისაც იბრძოდა და რომელსაც მიესალმება შეიძლება ტკივილის მომტანი იყოს.

არსებობენ გარკვეული მიზნობრივი ჯგუფები, რომლებიც, სავარაუდოდ, ტრავმულ გამოცდილებას მძაფრად აღიქვამენ და პერიფერიული ჯგუფები, რომელთათვისაც მსგავსი გამოცდილება ირელევანტური თუ მარგინალურია. ზოგიერთი ჯგუფი მისი სტრუქტურული და კულტურული პოზიციის გამო უფრო ჩაკეტილი და იზოლირებულია, ხოლო ზოგი უფრო მეტად მგრძნობიარეა ტრავმული ცვლილებების გავლენის მიმართ. ვცადოთ ვუპასუხოთ კითხვას - „ტრავმა ვისთვის?“

ჩვენ ვსაუბრობთ იმ მიზეზებზე, რომლებიც განსხვავებულ ჯგუფებში ტრავმის მიმართ მგრძნობელობის ხარისხს განაპირობებენ. როგორც ჩანს, აქ, ძალზე მნიშვნელოვანია რესურსების არსებობა, სოციალური და კულტურული კაპიტალი, რაც ტრავმის გაცნობიერების განსაზღვრასა და აქტიურ წინააღმდეგობაში გვეხმარება. კულტურულად ცენტრალურ ფაქტორს განათლება წარმოადგენს. ერთი მხრივ, რაც უფრო მაღალია ხალხის განათლების დონე, მით უფრო მიმღები და მგრძნობიარენი ხდებიან ისინი კულტურული ტრავმის მიმართ, თუმცა, მეორე მხრივ, ეს სეგმენტი უკეთესადაა აღჭურვილი მასთან საბრძოლველად. ჩვეულებრივ უფრო მეტად განათლებულ ჯგუფებს აქვთ უკეთესი უნარ-ჩვევები, აქტიურად გამოხატონ და გაუმკლავდნენ კულტურულ ტრავმას. გასაკვირი არ არის, რომ

გარკვეული ფარული ტრავმები პირველად გააცნობიერეს და აღწერეს ინტელექტუალებმა, ფილოსოფოსებმა და სოციოლოგებმა. მოგვანოდეს რა მზა განსაზღვრებები და სიმბოლური გამოხატულებები. მრავალმხრივი ფართო განათლება, ალბათ, უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ვინრო სპეციალიზაცია, რადგან კულტურული ტრავმა ხშირად ხელახალი შესწავლის ახალ უნარ-ჩვევებსა და სოციალურ ადაპტაციას მოითხოვს და ამგვარი მოქნილობა, უფრო მეტად, სწორედ მრავალი მიმართულების განათლებისთვისაა დამახასიათებელი. მაგალითად, კომუნიზმის კრახი აღმოსავლეთ ევროპაში, დასავლეთისკენ გზის გახსნა, კონკურენცია, ბაზარი, დემოკრატიული პოლიტიკა, როგორც ჩანს ნაკლებად ტრავმული იყო განათლებული ხალხისთვის, ვიდრე გაუნათლებელისთვის. უცხო ენების ცოდნისას პროცესი უნარ-ჩვევებისა და კოსმოპოლიტური ხედვისას გარდამავალ პერიოდში ნაკლები პრობლემა იქმნება. ასევე აღსანიშნავია „სოციალური თანადგომის“ ფაქტორი თუ ფართო პიროვნული კონტაქტები. მაგალითად, პოსტკომუნისტური საზოგადოებების კვლევების შედეგად გამოვლინდა, რომ ისინი, ვისაც მდიდარი სოციალური კონტაქტები აქვთ, ჰყავთ მრავალი მეგობარი და აქვთ მტკიცე ოჯახური მხარდაჭერა, უკეთესად არიან მომზადებულნი ტრავმასთან გასამკლავებლად. მრავალი ტიპის ტრავმის დროს სიმდიდრესა და ძალაუფლებას შემარბილებელი ფაქტორების როლი აქვთ. ამ დროს ხდება ტრავმის იზოლირება და არსებობს შესაბამისი საშუალებები მასთან გასამკლავებლად.

კულტურული ტრავმა

კულტურული ტრავმა თავს იჩენს მაშინ, როდესაც რამე საშინელი მოვლენა წარუშლელ კვალს ტოვებს კოლექტივის წევრების ჯგუფურ ცნობიერებაზე, სამუდამოდ ასვამს დაღს მეხსიერებას და ფუნდამენტურად ცვლის მათ მომავალ იდენტობას. კულტურულ ტრავმას ჩვენ განვიხილავთ, პირველ რიგში, როგორც სამეცნიერო კონცეფციას და გთავაზობთ მრავალმნიშვნელოვან არსობრივ და მიზეზობრივ დამოკიდებულებას ერთმანეთთან კავშირის არმქონე მოვლენებს, სტურქტურებს, წარმოდგენებსა და ქმედებებს შორის. ეს ახალი მეცნიერული კონცეფცია შუქს ფენს პოლიტიკური მოღვაწეობისა და სოციალური პასუხისმგებლობის სფეროებსაც. სოციალური ჯგუფები, ნაციონალური ერთობები, ზოგჯერ კი მთელი ცივილიზაციები, სწორედ კულტურული ტრავმის კონსტრუირებით არა მხოლოდ ადგენენ კოგნიტურ დონეზე ადამიანური ტანჯვის არსებობისა და წარმოშობის წყაროს, არამედ, ყოველივე ამის გამო, საკუთარ თავზე იღებენ არსე-

ბით პასუხისმგებლობას. კოლექტივის (ერთობის) წევრები ადგენენ ტრავმის წარმოშობის მიზეზებსა და ამით საკუთარ თავზე იღებენ მორალურ პასუხისმგებლობას. ეს მათ საშუალებას აძლევს, გაიზიარონ სხვათა ტანჯვა. შეიძლება თუ არა, რომ „სხვების“ ტანჯვა საკუთარ ტანჯვად აღვიქვათ? რამდენადაც ეს ნამდვილად შესაძლებელია, საზოგადოება აფართოებს „ჩვენ“ ჯგუფის საზღვრებს. თუმცა ამასთანავე, სოციალურ ჯგუფს შეუძლია, უარი თქვას და ხშირად უარყოს კიდევ „სხვების“ ტრავმა. ამის გამო მათ არ შეუძლიათ მორალური კუთხით განიხილონ და აღიქვან ეს პრობლემა. „სხვების“ ტანჯვის რეალურობის უარყოფით ჯგუფი არა მხოლოდ ამცირებს თავის პასუხისმგებლობას, არამედ საკუთარ ტანჯვაშიც ხშირად სწორედ ამ „სხვებს“ ადანაშაულებს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს სოციალური ჯგუფები უარს აცხადებენ, მონანილეობა მიიღონ ქვემოთ აღწერილი ტრავმის ფორმირების პროცესში, ზღუდავენ სოლიდარულ თანაგანცდას და მარტო ტოვებენ „სხვებს“ განსაცდელში. [Cultural Trauma and Collective Identity. University of California Press, 2004, გვ. 1-30].

ამ ახალი თეორიული კონცეფციის უდიდესი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომის მყარადაა ფესვგადგმული ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მეოცე საუკუნეში, თავდაპირველად დასავლურ საზოგადოებებში, ხოლო შემდეგ უკვე მთელ მსოფლიოში ხალხი მუდმივად საუბრობდა, რომ ისინი ტრავმირებულნი იყვნენ რომელიმე მოვლენით, ძალადობის ან დაშინების აქტით, გამოცდილებით, ან ხშირად მკვეთრი და მოულოდნელი სოციალური ტრანსფორმაციითა თუ ცვლილებებით. ხალხი მუდმივად საუბრობს ტრავმაზე მაშინ, როდესაც აღწერენ არა მხოლოდ პირად, არამედ იმ საზოგადოების მიერ გადატანილ (განცდილ) მოვლენას, რომელსაც ისინი მიეკუთვნებიან. ჩვენ ხშირად ვსაუბრობთ ტრავმირებულ ორგანიზებულ ჯგუფზე, მათი ლიდერის გადადგომისა თუ გარდაცვალების, მმართველი რეჟიმის დაცემისა თუ მოულოდნელად მომხდარი ცვლილებისას. ავტორები ხშირად საუბრობენ გადატანილ ტრავმაზე, როდესაც მათი ინდივიდუალური თუ საზოგადო გარემო მოულოდნელად იცვლება არასასურველი და გაუთვალისწინებელი გზით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ყოველდღიური კომუნიკაციიდან გამომდინარე, ვიცით, რომ საუბარია ინტუიციურად გასაგებ და ხშირად განცდილ საკითხზე. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ამ საკითხის ამგვარი აქტუალურობა ნაყოფიერი ნიადაგია სოციალური მეცნიერული კონცეფციისთვის. ეს ერთგვარი ხრიკია რეფლექსიისთვის, რათა საზოგადო

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

(საერთო) განცდიდან რალაც უცნობ განცდაზე გადავინაცვლოთ, რაც ჩვენ საშუალებას მოგვცემს, ვიფიქროთ სოციოლოგიურ ჭრილში, რადგან ტრავმა არ არის ბუნებრივად არსებული მოვლენა; მას ქმნის საზოგადოება. ტრავმის ასეთი დამკვიდრება ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მისი განსხვავებული კუთხით განხილვა, რაც ასე მნიშველოვანია თავდაპირველი ინტუიციური შემეცნებისთვის, გარკვეულ სირთულეს წარმოადგენს, რომლის დაძლევა აუცილებელია. ტრავმის კვლევითი კუთხით განხილვას აქამდე ხშირად ხელს უშლიდა ტრავმის საყოველთაოდ დამკვიდრებული განმარტება. მართლაც, შეიძლება ითქვას, რომ ეს საყოველთაოდ აღიარებული განმარტება წარმოადგენს „ტრავმის პოპულარულ თეორიას“ („Lay trauma theory“), რომელსაც აუცილებლად უნდა დაეუპირისპიროთ ტრავმის კვლევის უფრო თეორიული, რეფლექსიური მიდგომა.

ტრავმის პოპულარული თეორიის მიხედვით, ტრავმა ბუნებრივად განვითარებული მოვლენების შედეგია, რომელიც ამსხვრევს ინდივიდუალური თუ კოლექტიური ავტორების კეთილდღეობის განცდას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დამანგრეველი ენერჯია - „ტრავმა“- მომდინარეობს უშუალოდ მოვლენებიდან. ამგვარ დამანგრეველ მოვლენებზე რეაქცია - „ტრავმის განცდა“ - დაუყოვნებელია და არარეფლექტირებული. ამ პოპულარული თეორიის შესაბამისად, ტრავმული გამოცდილება თავს იჩენს მაშინ, როდესაც ტრავმული მოვლენები უშუალო ურთიერთქმედებაშია ადამიანურ ბუნებასთან. ისინი ხაჭიროებენ უსაფრთხოებას, წესრიგს, სიყვარულსა და ურთიერთობას. თუ რამე მოვლენა საფრთხეს უქმნის ამ მოთხოვნილებებს, მაშინ, პოპულარული თეორიის მიხედვით, სულაც არ არის გასაკვირი, რომ შედაგად ხალხი ტრავმირებული რჩება.

არსებობს ტრავმის პოპულარული თეორიის ორი ძირითადი ნაირსახეობა: „განათლების ფილოსოფია“ და „ფსიქოანალიზი“. განათლების ფილოსოფიის განმარტებით, ტრავმა არის ინდივიდისა თუ საზოგადოების რაციონალური რეაქცია მკვეთრ ცვლილებაზე. ტრავმის წარმომშობი ობიექტები თუ მოვლენები მკაფიოდ აღიქმება ავტორების მიერ, მათი რეაქცია ნათელია, ამ რეაქციის შედეგები კი პრობლემის გადაჭრისა და წინსვლისკენაა მიმართული. როდესაც კარგად აღამიანებს ცუდი რამ ემართებათ, ისინი განიცდიან შოკს, აღშფოთებას, გულისწყრომას. განათლების ფილოსოფიის პერსპექტივიდან, ცხადია, ჩვეულებრივად აღიქმება ის ფაქტი, რომ პოლიტიკური სკანდალები აღშფოთების მთავარი მიზეზია; ეკონომიკური დეპრესია - სასონარკვეთის, ნაგებული ომები კი სიბრაზისა და დაუცველობის

შეგრძნებას ტოვებს; სტიქიურ უბედურებებს პანიკამდე მიყვავართ; ფიზიკური ძალადობა ძლიერ შფოთვას იწვევს, ტექნოლოგიურ კატასტროფებს მსგავსი რისკების მიმართ ფობიაც კი მოსდევს. ასეთი ტიპის ტრავმების მიმართ საპასუხო რეაქცია მდგომარეობს იმ მიზეზების გამოსწორებაში, რომელთაც ტრავმა გამოიწვევს. წარსულის მეხსიერება მომავალზე ფიქრს განსაზღვრავს. შეიმუშავებენ სამოქმედო პროგრამებს, აღადგენენ ინდივიდებისა თუ კოლექტივის ჩვეულ გარემოს და ტრავმის შეგრძნება თანდათანობით გაუფერულდება. სულ მცირე ხნის წინ, არტურ ნილმა თავის ნაშრომში „ნაციონალური ტრავმა და კოლექტიური მეხსიერება“ (National Trauma and Collective Memory), მოახდინა ტრავმის პოპულარული თეორიის ილუსტრირება განათლების ფილოსოფიის პერსპექტივიდან. იმის დასადგენად, ტრავმირებულია თუ არა ესა თუ ის საზოგადოება, ნილი ყურადღებას ამახვილებს თავად მოვლენის თავისებურებებზე. ის ამტკიცებს, რომ ნაციონალურ ტრავმას ადგილი ჰქონდა მაშინ, როცა „ინდივიდუალური თუ კოლექტიური რეაქციები ვულკანის ამოფრქვევის მსგავს მოვლენებზე იმდენად მძაფრი იყო, რომ ამან შეარყია სოციალური სამყაროს საძირკველი“ (Neal 1998, ix). მოვლენა ტრავმულია საზოგადოებისთვის, როცა ის „განსაკუთრებულია“, მოვლენა, რომელსაც ისეთი „ფეთქებადი ძალა“ აქვს, რომ ის იწვევს „ნგრევას“ და „რადიკალურ ცვლილებებს ... დროის მოკლე მონაკვეთში“ (Neal 1998, 3, 9-10). მოვლენების ეს ობიექტური, ემპირიული მახასიათებლები „იპყრობს მოსახლეობის ყველა მთავარი ქვეჯგუფის ყურადღებას“, იწვევს საზოგადოების ემოციურ რეაქციასა და ყურადღებას, რადგან რაციონალურ ხალხს სხვაგვარი რეაქცია, უბრალოდ, არ ძალუძს (Neal 1998, 9-10). „ტრავმული გამოცდილების უარყოფა ან იგნორირება, ისევე როგორც „განზრახ უყურადღებობა“ თუ „ცინიკური ინდიფერენტულობა“ - არაგონივრული არჩევანია“ (Neal 1998, 4, 9-10). იმდენად, რამდენადაც ავტორები გონიერები არიან, ტრავმულ მოვლენებს საბოლოოდ პროგრესამდე მიყვავართ: „თავად ის ფაქტი, რომ დამანგრეველი მოვლენა მოხდა“, ნიშნავს, რომ „ეს ახალი შესაძლებლობაა ინოვაციისთვის და ცვლილებებისთვის“ (Neal 1998, 18). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სრულიადაც არ არის გასაკვირი, რომ „სამოქალაქო ომის, დიდი დეპრესიისა და მეორე მსოფლიო ომის ტრავმის შედეგად, (ამერიკელი) ხალხის ცხოვრებაში გრძელვადიანი ცვლილებები განხორციელდა“ (Neal 1998, 5).

მიუხედავად იმისა, რომ ქვემოთ განვიხილავთ ტრავმის ნატურალისტურ განსაზღვრებას განათ-

ლების ფილოსოფიის კუთხით, ძალზედ საყურადღებოა ნილის პოზიცია. ის ყურადღებას ამახვილებს კოლექტივზე და არა ინდივიდზე, ამდენად, გვერდს უვლის ინდივიდზე ფოკუსირებულ ფსიქოანალიტიკურ მოსაზრებებს, რომელიც ქვემოთაა განხილული. ნილი გამოყოფს არა ინდივიდუალურ იდენტობებს, არამედ კოლექტიური ტრავმის გამომწვევ მოვლენებს. იგი ხელმძღვანელობს ნოვატორული სოციოლოგიური მოდელით, რომელიც განხილულია კაი ერიკსონის მეტად გავლენიან ნიგნში „Everything in its Path“. აპაჩების პატარა თემს თავსდამტყდარი გამანდაგურებელი წყალდიდობის ეს სულისშემძვრელი მიმოხილვა ასევე ნატურალისტური ხედვის ჩარჩოებშია მოქცეული, თუმცა ამან საფუძველი ჩაუყარა მოცემულ ნიგნში განხილულ სპეციფიკურ სოციოლოგიურ მიდგომას. ერიკსონის თეორიული ინოვაცია მდგომარეობს იმაში, რომ მან კონცეპტუალურად განასხვავა კოლექტიური და ინდივიდუალური ტრავმა. ქვემოთ მოყვანილ აბზაცში კარგად ჩანს, ის თავისებურებები და ნატურალიზმი, რომლებიც დამახასიათებელია კოლექტიური ტრავმისთვის: „ინდივიდუალურ ტრავმად მე განვიხილავ დარტყმას ფსიქიკაზე, რომელიც ადამიანის დამცავ მექანიზმში აღწევს იმდენად მოულოდნელად და უხეში ძალით, რომ მასზე შეუძლებელია ქმედითი რეაქცია..... მეორე მხრივ, კოლექტიური ტრავმის შემთხვევაში, მე ვგულისხმობ დარტყმას სოციალური ცხოვრების საბაზისო ნაწილზე, რომელიც არღვევს ხალხის ურთიერთკავშირსა და ზღუდავს საზოგადოების ერთიანობის განცდას. კოლექტიური ტრავმა ხალხის ცნობიერებაში აღწევს ნელა და ვერაგულადაც კი, ამიტომ მას არ ახასიათებს მოულოდნელობა, რომელიც, ჩვეულებრივ, „ტრავმასთან“ ასოცირდება, მაგრამ ეს მაინც შოკის ნაირსახეობაა, თანდათანობით გაცნობიერება იმისა, რომ საზოგადოება აღარ არსებობს, როგორც თანადგომის ეფექტური წყარო, რომ „მე“-ს მნიშვნელოვანი ნაწილი გაქრა ... „ჩვენ“ აღარ არსებობს როგორც ერთმანეთთან დაკავშირებული წყვილი ან როგორც ურთიერთდაკავშირებული უჯრედები საზოგადოების ერთიან სხეულში (Erikson 1976, 153-54). როგორც მეორე თავში სმელზერი ამტკიცებს, ტრავმის პოპულარულმა თეორიამ ყოველდღიურ ენასა და სამეცნიერო დისკუსიაში დამკვიდრება „ომის შოკის“ (shell shock) გააზრების მცდელობისას დაიწყო. პირველი მსოფლიო ომის დროს უამრავი ჯარისკაცი იტანჯებოდა ამ შოკით, რომელიც მეოცე საუკუნის სხვა ომების შედეგად კიდევ უფრო გაფართოვდა და გართულდა. როდესაც გლენ ელდერმა შეიმუშავა „ცხოვრებისეული გზის ანალიზი“, რათა დაეგინა,

როგორ გავლენას ახდენს ინდივიდუალურ იდენტობაზე მეოცე საუკუნის სოციალური კატაკლიზმების კოჰორტული (ერთმანეთის თანამდევნი) ეფექტები, ის და მისი მონაფეები ეყრდნობოდნენ განათლების ფილოსოფიის პოზიციიდან ტრავმის საწყის განმარტებას (Elder 1974). მსგავს განმარტებებს ხშირად ვაწყდებით სხვა დისციპლინებთან მიმართებაშიც, მაგალითად, მრავალრიცხოვან კვლევებში, რომლებიც ეხება მე-19 საუკუნის ევროპასა და შეერთებულ შტატებში ფრანგული რევოლუციის „ტრავმის“ გრძელვადიან შედეგებს. ტრავმის პოპულარული თეორიის ვერსიების ცალკეულმა ელემენტებმა, რომლებიც დაკავშირებულია განათლების ფილოსოფიასთან, გავლენა მოახდინა ჰოლოკოსტის და ასევე მეოცე საუკუნეში მომხდარ მასობრივი მკვლელობების თანამედროვე გააზრებაზე.

დასკვნა

ჩვენ მიერ გაანალიზებული მკვლევარების შეხედულებები პოსტტრავმული სტრესის ნარატივებია. სამეცნიერო ლიტერატურაში განასხვავებენ დომინანტ და არადომინანტ ნარატივებს. დომინანტი ნარატივის მიზანი მომხდარი ისტორიული მოვლენის შესახებ გაბატონებული და საყოველთაოდ მიღებული აზრის შექმნაა. ჯეფრი ალექსანდერის აზრით, „კულტურული ტრავმა თავს იჩენს მაშინ, როდესაც რამე საშინელი მოვლენა წარუშლელ კვალს ტოვებს კოლექტივის წევრების ჯგუფურ ცნობიერებაზე, სამუდამოდ ასვამს დაღს მეხსიერებასა და ფუნდამენტურად ცვლის მათ მომავალ იდენტობას“ [Alexander, 2004: 1]. კულტურულ ტრავმას ჯეფრი ალექსანდერი განიხილავს, როგორც სამეცნიერო კონცეფციასა და გეთავაზობს მრავალმნიშვნელოვან არსობრივ და მიზეზობრივ დამოკიდებულებას ერთმანეთთან კავშირის არმქონე მოვლენებს, სტურქტურებს, წარმოდგენებსა და ქმედებებს შორის. მისი აზრით, კოლექტივის (ერთობის) წევრები ადგენენ ტრავმის წარმოშობის მიზეზებს და ამით საკუთარ თავზე იღებენ მორალურ პასუხისმგებლობას. „შეიძლება თუ არა, რომ „სხვების“ ტანჯვა საკუთარ ტანჯვად აღვიქვათ? რამდენადაც ეს ნამდვილად შესაძლებელია, საზოგადოება აფართოებს „ჩვენ“ ჯგუფის საზღვრებს“ [ალექსანდერი, 2015: 96]. მკვლევრის აზრით, ამ ახალი თეორიული კონცეფციის უდიდესი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ ის მყარადაა ფესვგადგმული ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მეოცე საუკუნეში, მთელ მსოფლიოში, ხალხი მუდმივად საუბრობდა, რომ ისინი ტრავმირებულნი იყვნენ

რომელიმე მოვლენით. „ჩვენ ხშირად ვსაუბრობთ ტრავმირებულ ორგანიზებულ ჯგუფზე მათი ლიდერის გადადგომისა თუ გარდაცვალების, მმართველი რეჟიმის დაცემისა თუ მოულოდნელად მომხდარი ცვლილებისას. ავტორები ხშირად საუბრობენ გადატანილ ტრავმაზე, როდესაც მათი ინდივიდუალური თუ საზოგადო გარემო მოულოდნელად იცვლება არასასურველი და გაუთვალისწინებელი გზით“ [ალექსანდერი, 2015:96]. მისი აზრით, ტრავმა არ არის ბუნებრივად არსებული მოვლენა; მას ქმნის საზოგადოება. შესაძლებელია, კონკრეტულ საზოგადოებაში მოხდეს უამრავი მძიმე მოვლენა, რომლებმაც თითქოს უნდა შექმნას კულტურული ტრავმის ეფექტი – შეიცვალოს მთავრობა, ჩამოშალოს ინსტიტუციები, მთავრობამ ვერ იმუშაოს შესაბამისად და ა.შ. - მაგრამ, ალექსანდერის აზრით, „ტრავმამ რომ საზოგადოებრივი სახე მიიღოს, სოციალური კრიზისი კულტურულ კრიზისად უნდა გარდაიქმნას. მოვლენა – ეს ერთი მხარეა, ხოლო მისი რეპრეზენტაცია – სულ სხვა საქმეა“ [ალექსანდერი, 2015: 103]. ალექსანდერის აზრით, მოვლენებმა და ფაქტებმა კულტურული ტრავმის ეფექტი რომ შეიძინოს, უნდა გაჩნდეს ტრავმის მატარებელი ჯგუფები, რომელიც უნდა ჩამოყალიბდეს მასტერ ნარატივის სახით. თავის მხრივ, ნარატივის წარმატებით დამკვიდრებისთვის იგი უნდა განიხილავდეს: ტკივილის ბუნებას, მსხვერპლის ბუნებას, ტრავმის მსხვერპლთა კავშირს უფრო ფართო აუდიტორიასთან, პასუხისმგებლობის გადანაწილების საკითხს, რადგან კოლექტიური ტრავმის ამსახველი ნარატივი უნდა ასახოს მოვლენა, აჩვენოს, რა მოხდა, მკაფიოდ უნდა ასახოს დაზარალებული ჯგუფი, ნარატივი უნდა გვაჩვენოს, რომ ტრავმულმა მო-

ვლენამ არა მხოლოდ ერთ ჯგუფზე, არამედ მთელ საზოგადოებაზე მოახდინა გავლენა, ნარატივი უნდა წარმოადგინოს, ვინ არის დამნაშავე, ვინ უნდა აგოს პასუხი მომხდარის გამო (Alexander, 2004).

პიოტრ შტომპკა კულტურული ტრავმის კონცეფციას სოციალური ცვლილების კონცეფციასთან აკავშირებს. მისი აზრით, ყველაზე პარადოქსული ფაქტი ის არის, რომ ცვლილებებიც კი, რომლებიც ნამდვილად კეთილდღეობის მომტანია და, რომელზეც ხალხი ოცნებობდა, რომლისთვისაც იბრძოდა და რომელსაც მიესალმება, შეიძლება ტკივილის მომტანი იყოს.

ალექსანდერის მსგავსად, შტომპკაც მიიჩნევს, რომ ნებისმიერი სახის ცვლილება არ არის ტრავმული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გამოვიდოდა, რომ მთელი საზოგადოება პერმანენტულად და მუდმივად ტრავმირებული იქნებოდა. იგი თვლის, რომ მხოლოდ გარკვეული ტიპის ცვლილებებია ტრავმული და მხოლოდ გარკვეული საზოგადოებები, თავიანთი ისტორიის კონკრეტულ პერიოდში არიან ტრავმირებულნი. შტომპკას აზრით, „მხოლოდ ისეთ მოვლენებს განვიხილავთ ტრავმულად, რომლებიც უცაბედი, მასშტაბური, ფუნდამენტური და მოულოდნელია“ [Sztompka, 2004: 157-158].

რაც შეეხება თეორიულ ჩარჩოს, რომლის ფარგლებში შესაძლებელია კოლექტიური ტრავმისა და მისი თანმდევი პოსტტრავმული მდგომარეობის კვლევა, ეს გახლავთ კოლექტიური ტრავმის თეორია, რომლის თანახმადაც დროში შეზღუდულმა, შოკისმომგვრელმა მოვლენამ შეძლება დამლუპველი ეფექტი იქონიოს ცხოვრების მრავალ მხარეზე. კოლექტიური ტრავმა კი იწვევს პოსტტრავმულ სტრესს, მელანქოლიასა და დეპრესიას.